

Яраш М. (г. Брэст, БрДУ ім. А.С. Пушкіна)

ЖЫЦЦЁ І ТВОРЧАСЦЬ: СУБ'ЕКТЫЎНЫ ДОСВЕД У ПАЭЗІІ ЯЎГЕНІІ ЯНІШЧЫЦ

Вядомы факт – многія пісьменнікі, працуючы над творам, «паводзяцца» уласным жыццёвым досведам. Аднак дакладным будзе і зваротнае сцверджанне – творчасць часта накладвае адбітак на жыццё творцы, а то і цалкам вызначае яго лёс. Я. Янішчыц прызнаецца ў росквіце паэтычнай славы: «...Запамінальнасць, уражлівасць, атрыманыя ў маленстве, прадаўжаюць будзіць творцу на працягу ўсяго яго творчага жыцця. Часта адчуваю, што нейкія вершы ці асаблівыя кампаненты паэзіі напісаны мною – нават у сталым узросце – памяццю альбо вачыма маленства» [4, с. 70].

Яўгенія Іосіфаўна Янішчыц нарадзілася ў вёсцы Рудка Пінскага раёна ў 1948 годзе. Вучылася спачатку ў мясцовай пачатковай школе, потым – у Мёрчыцкай, а апошнія класы скончыла ў Парэцкай. Паэтычны талент паляшучкі выявіўся рана: ужо ў 7 класе, калі Жэня, не знайшоўшы ў вясковай бібліятэцы вершаў, прысвечаных Якубу Коласу, падрыхтавала да ўрока літаратуры твор уласнага складання. Але невядома, як бы далей склаўся лёс таленавітай

дзяўчынкі з Палесся, калі б на яе творчым шляху не сустрэліся людзі, настаўнікі, якія не толькі змаглі разгледзець, ацаніць яе паэтычныя здольнасці, але і падтрымаць яе, пераканаць дзяўчынку працягваць літаратурныя пошукі. Першым дзяўчынку Жэню заўважыў і натхніў на далейшыя творчыя пошукі настаўнік рускай мовы і літаратуры Парэцкай сярэдняй школы Фёдар Фёдаравіч Цудзіла: прачытаўшы ў школьным рукапісным альманаху «Ясельда» верш сямікласніцы, настаўнік угледзеў у падапечнай Боскі дарунак. Менавіта школьныя гады адыгралі лёсавызначальную ролю ў жыцці назіральнай і ўражлівай паляшчкі.

Сапраўды, зорачка Я. Янішчыц-Ясельдзянкі, як яна падпісвала свае першыя вершы, узышла імкліва і ярка. У 1964 годзе ў раённай газеце «Палеская праўда» быў апублікаваны яе першы верш «Голуб», а ўжо праз год выпускніца Парэцкай школы Жэня Янішчыц атрымала перамогу ў рэспубліканскім конкурсе юных паэтаў, арганізаваным беларускай радыёстанцыяй «Арляняты». У тым жа годзе яе вершы зрабілі сапраўдны фурор у рэдакцыі штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва», і адзін з супрацоўнікаў газеты Сяргей Панізнік, будучы муж Я. Янішчыц, тэрмінова выехаў у палескую вёсачку Велясніца за творамі таленавітай дзяўчыны. Варта заўважыць, што на той час Жэня ліставалася з вядомымі пісьменнікамі, якіх падкупала натуральнасць і шчырасць светаўспрымання юнай паэткі, яе цікавыя і арыгінальныя мастацкія пошукі.

У 1965 годзе Я. Янішчыц паступіла на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У.І. Леніна. Лекцыі і семінарскія заняткі, якія праводзілі высокакваліфікаваныя настаўнікі (многія з іх займаліся адначасова і літаратурнай творчасцю: А. Лойка, Ніл Гілевіч, Дз. Бугаёў, Р. Семашкевіч, М. Ларчанка і інш.), заклікалі да разняволення думак, іх мастацкай рэалізацыі і выяўлення шчырых юнацкіх пачуццяў. Жэня стала адметнай фігурай у дзейнасці філалагічнага літаб'яднання «Узлёт». Станаўленню творчай асобы Я. Янішчыц спрыяла і незвычайна адоранае студэнцкае асяроддзе, «самабытна творчы і вірлівы ад талентаў паэтычны кацёл» (паводле ўспамінаў аднакурсніка Жэні А. Бутэвіча), у якім «варыліся» будучыя вядомыя беларускія паэты, празаікі, крытыкі, публіцысты А. Разанаў, В. Ярац, Т. Шамякіна, Г. Пашкоў, С. Законнікаў, М. Дукса, Г. Далідовіч, Л. Дайнека і многія іншыя [2, с. 138].

У 1970 годзе ўбачыў свет яе першы зборнік «Снежныя грамніцы». Даверлівыя вершы паэткі, яе імкненне да ўсё большай мастацкай дасканаласці, уменне пранікнуцца чужым болем і светаўспрыманням дружна вітала тагачасная крытыка. Самы аўтарытэтны літаратуразнаўца ў галіне паэзіі Рыгор Бярозкін напісаў грунтоўную і абнадзейваючую для Я. Янішчыц рэцэнзію на зборнік. Акрамя таго, Жэня актыўна друкавалася ў рэспубліканскай перыядыцы. Яшчэ студэнткай Я. Янішчыц прымаюць у Саюз пісьменнікаў Беларусі. Творчасць цалкам захапіла паэтэсу: адзін за другім выходзяць паўнавартасныя кнігі паэзіі: «Ясельда» (1978), «На беразе пляча» (1980), «Каліна зімы» (1987), «У шуме жытняга святла» (1988), «Выбранае» (1988). За зборнік вершаў «Дзень вечаровы» ёй была прысуджана прэмія Ленінскага камсамола Беларусі (1978), а за кнігу «Пара любові і жалю» – Дзяржаўная прэмія Беларусі імя Я. Купалы (1986).

Пасля заканчэння ўніверсітэта Я. Янішчыц некаторы час працавала загадчыцай бібліятэкі ў ЦК ЛКСМБ (1971), з 1976 года – літкансультантам «Сельской газеты». У 1983–1988 гг. загадвала аддзелам паэзіі часопіса «Малодосць». У 1981 годзе Я. Янішчыц у якасці члена дэлегацыі БССР прымала ўдзел у рабоце чарговай сесіі Генеральнай Асамблеі ААН.

Жэня прыйшла ў літаратуру ў той час, калі ў беларускай паэзіі прыкметна ўзмацніліся жаночыя галасы, кожны з якіх гучаў непаўторна, свежа і арыгінальна – Н. Мацяш, В. Іпатавай, В. Коўтун і інш. У гэтай незвычайнай паліфаніі жаночага паэтычнага светаадчування голас «палескай ластаўкі» не згубіўся, а адразу ж загучаў упэўнена, прыцягваючы да сябе ўвагу чысцінёй і шчырасцю пачуццяў, натуральнасцю іх выяўлення. Інакш і быць не магло, бо Жэня чэрпала натхненне з блізкага і роднага ёй свету палескага наваколля:

О мілы край! За даллю небакраю

Не зменіцца ўдзячны мой паглад,

Бо нават корч і купіна сырая

Мілей інакшых гонкіх эстакад! [4, с. 21].

Паэтэса імкнулася размаўляць з чытачом мовай роднага і блізкага ёй свету, матчынай мовай, якой Я. Янішчыц надае выключную ролю ў творчым працэсе. Як заўважае даследчык літаратуры Брэска-Пінскага Палесся А. Майсейчык, «у разуменні сутнасці паэзіі Я. Янішчыц ідзе ад фальклорнай традыцыі: песня – гэта дар прыроды, яе голас; паэт – іх выразнік» [2, с. 275]. Вось чаму паэтка-ясальдзянка так захапляецца народнымі песнямі ў выкананні жанчын-аднавясковак, у якіх яна падсвядома адчувае духоўную повязь з далёкімі продкамі-творцамі.

Жэня вельмі любіла сваю малую радзіму. Яна так і не змагла адаптавацца да імклівага рытму сталічнага жыцця: яе душа ірвалася ў родную Веляснцу, на Ясельду: «Ёсць у мяне глыбінная туга / Па далавых і ціхіх берагах...».

З удзячнасцю Жэня прыгадвае ў сваіх вершах не толькі самых блізкіх людзей, родных – бацьку, якога яна страціла яшчэ маленькай дзяўчынкай, маці, бабулю і дзядулю, але і многіх землякоў, сціплых і працавітых вясцоўцаў. Я. Янішчыц мела надзвычай чулае сэрца, якое спагадліва адгукалася пранікнёнымі, шчымлівымі вершамі на чужы боль ці гора.

Я. Янішчыц прысвячае свае творы не толькі вядомым землякам, мастакам слова, народжаным на Палессі, сваім школьным і ўніверсітэцкім настаўнікам, але і знакамітым пісьменнікам Беларусі: Янку Купалу, Якубу Коласу, Максіму Багдановічу, Францішку Багушэвічу, Васілю Быкаву, Нілу Гілевічу, Рыгору Барадуліну і інш.

Цікавяць ясальдзянку і тыя факты з гісторыі яе краю, што звязаны з жыццём і творчасцю рускіх пісьменнікаў: Ф. Дастаеўскага і А. Блока, аб чым паэтэса згадвае адпаведна ў вершах «Па дарозе ў Дастоева» і «Гамаюн на Палессі».

Пра творчую манеру пісьма Я. Янішчыц, адметнасць яе мастацкага таленту дакладна сказаў У. Гніпамадаў, вядомы даследчык паэзіі, ураджэнец Берасцейшчыны: «Яўгенія Янішчыц – лірык перш за ўсё, цалкам і поўнасцю» [2, с. 78]. А гэта значыць, што ў яе творчасці, як ні ў каго з іншых прадстаўнікоў прыгожага пісьменства, думка падпарадкоўваецца пачуццю.

Жыватворным вытокам натхнення, найвялікшым пачуццём і найвялікшым шчасцем для паэта, як сцвяржае ў сваіх вершах Я. Янішчыц, з'яўляюцца ўсеабдымна ў сваіх праявах любоў і інтымны свет кахання. «Пачынаецца ўсё з любові, / А інакш і жыць немагчыма» – гэтыя радкі з верша «Ты пакліч мяне, пазаві...» сталі своеасаблівай візітоўкай паэтэсы, хранатопна-пачуццёвай квінтэсэнцыяй яе творчасці.

Паэтэса, якая ўспрымала акаляючы свет адкрытым і босым, сама была шчырай і даверлівай летуценніцай, што непазбежна вяло яе да супярэчнасцей з жыццёвымі рэаліямі. І як вынік – да драматызацыі і ў жыцці, і ў творчасці. Яе сямейнае жыццё, якое так прыгожа і так рамантычна пачыналася, па многіх

прычынах не склалася. Дз. Бугаёў, які даволі блізка ведаў Я. Янішчыц па працы ў БДУ, назіраў, што «свой сямейны крах, неўладкаванасць інтымнага жыцця пэўтэса ўспрымала надзвычай востра» [2, с. 17]. Напачатку яна мужна змагалася з адзінотай, знаходзячы паратунак і самасуцыяцыйнае ў паэзіі:

Ну што ж, калі ўжо выпаў лёс,
Быць мужнай – Муза загадае!
Няхай прачулена – да слёз! –
Смяецца слова і рыдае [4, с. 92].

У больш позняй лірыцы жыццёвая драма натуральна выклікала матывы неразделенага кахання, суму, болю і расчаравання, аб чым выразна сведчаць вершы «Ты той, хто не са мной...», «Гэта, мілы мой, лёсу насмешка...», «Прыходзіш з нагоды ці суму...», «Душы не патрывож...», «І сямейнай картай бітая...» і многія іншыя. З часам і вершы ўжо не маглі супакоіць спакутаную душу летуценніцы, якая пачынала па-іншаму разумець сапраўднае прызначэнне жанчыны. У ліставаннях з сябрамі яна з болей ад нязбыўшыхся спадзяванняў прыходзіць да высновы, што «жанчына ўсё ж створана для сямейнага шчасця ў першую чаргу».

Я. Янішчыц прыляцела ў вялікі і складаны свет дарослага жыцця і высокай паэзіі шчырай палескай ластаўкай, даверліва захопленай надзеяй у радасць і любоў чалавечага накіраваннага. «Ёй так хацелася, каб гэтыя пачуцці не зняважыла боль адчужэння і нянавісці, каб праз усё жыццё яны пульсавалі ў душы незапаміненымі, свежымі і памятнымі, – разважае А. Бутэвіч і працягвае. – З раскрыленай душой яна даверліва ішла насустрач жыццю. Ішла да той пары, пакуль нечакана не спаткнулася, пакінуўшы боль не толькі родным, а ўсёй нашай не беднай на таленты літаратуры» [1, с. 140].

На мемуаральнай дошцы, што сцігла пазірае з бацькоўскай хаты на яркія фарбы асенніх кветак, прынесеных у Вялясніцу прыхільнікамі таленту Я. Янішчыц з нагоды свята беларускай паэзіі, выгравіраваны геніяльныя прарочыя радкі Пэўтэсы, напоўненыя прадчуваннем вечнага паяднання з радзімай:

*Рукавочкам – да рукі,
Паяском да пояса,
З вамі разам, землякі,
І ў зямлі не боязна.*

Літаратура

1. Бутэвіч, А. Пачынаецца ўсё з любові / А. Бутэвіч // Маладосць. – Мінск. – 2003. – № 11. – С. 136–140.
2. Майсейчык, А. Палескай ластаўкі плячучы згукі / А. Майсейчык // Берасцейскія карані '98: гісторыка-краязнаўчы і літаратурны зб. – Брэст, 1998. – 318 с.
3. Янішчыц, Я. «...Мой лёс, мой боль – мая паэзія» / Я. Янішчыц // Беларуская мова і літаратура ў школе. – Мінск. – 1988. – № 3. – С. 70–75.
4. Янішчыц, Я. Выбранае / Я. Янішчыц. – Мінск: Маст. літ., 2000. – 351 с.